QARAQALPAQ TILI · 90 MINUTLIQ SABAQ

Frazeologizmlerdiń qurılısı hám quramı

Oqıtıwshı ushın sabaq rejesi

S1 Kirisiw

S2 Qurılısı

S3 Shınıǵıw

S4 Quramı

S5 Izertlew

Turaqlı sóz dizbekleri, gáplik formalar hám komponentlik analiz

Tayarlaǵan: Nurımbetova Sarbinaz Keunimjay qızı

Made with GAMMA

Sabaqtıń maqseti

M1 **Kirisiw**

10 min · «Mánisin tap»

M2 **Túsindiriw**

25 min · Teoriya hám mısallar

M3 **Ámeliy sabaq**

35 min · Toparlıq analiz

M4 **Bahalaw**

20 min · Juwmaq hám tapsırmalar

MAQSET 1

Qurılıs túrleri

Frazeologizmlerdi qurılısına qaray sóz dizbegi, jay gáp hám qospa gáp túrinde ajıratıw.

MAQSET 2

Komponent analizi

Komponentler sanın hám leksikalıq quramlı qosımshalardan ajıratıp anıqlaw.

MAQSET 3

Ámeliy bekkemlew

Teoriyanı mısallar, toparlıq bólim hám tez bahalaw arqalı kónlikpege aylandırıw.

Keyingi basqısh: 10 minutlıq interaktiv oyını →

Interaktiv basqıshı — «Mánisin tap»

Waqıt: 10 minut

Taxtadağı birlikler:

1. «Qulaǵına altın sırǵa»
2. «Awzı pisiw»
3. «Jeti júyresinen ótiw»

Oqıwshılar eki minut ishinde tikkeley hám awıspalı mánisin salıstıradı.

Juwaplardan sabaq teması hám «turaqlı birlik» túsinigi shıǵarıladı.

Oqıtıwshı eskertiwi: durıs juwaplardı dárhal aytpay, boljawlarǵa jol beriń.

2 minut juwap izlew · «Turaqlı birlik» túsinigin shıǵarıw

Frazeologizmler qurılısına qaray úsh túrde kórinedi

Frazeologizmler quramı jağınan 2, 3, 4 hám onnan da kóp komponentli bolıp keledi.

1. Sóz dizbegi

Nominativlik birlik: Formalıq jaqtan sóz dizbegine sáykes keledi hám turaqlı mánini ańlatadı.

Mısal: *Jaqtı kózinde, aspannan túskendey, qulağına altın sırǵa.*

2. Jay gáp túri

Predikativlik forma: Formalıq jaqtan gápke uqsaydı, biraq pútinley bir sózdiń mánisine teńlesedi.

Mısal: *Awzı pisiw, sol-sol eken, quwanıshında shek joq.*

3. Qospa gáp túri

Birneshe predikativ bólim: Qurılısı jağınan qospa gáp formasında qáliplesken turaqlı ańlatpa.

Mısal: *Jer jarılmadı, men kirmedim; sen tiymeseń, men tiyme.*

Keyingi: Sóz dizbegi túrindegi birliklerge tereńirek toqtalıw →

Sóz dizbegi túrindegi frazeologizmler

Bul birlikler sırtqı formalıq strukturası jağınan erkin sóz dizbegine uqsap keledi.

MISAL 01

Aspannan túskendey

Mánisi: Kútilmegende, hesh qanday miynetsiz tayar túrde payda bolıw.

2 sózli dizbek

MISAL 02

Jaqtı kózinde

Mánisi: Kúshli sezim, ıqlas hám mehir-muhabbat penen qaraǵanda qollanıladı.

2 sózli dizbek

MISAL 03

Jeti júyresinen ótiw

Mánisi: Qattı qıynaw, azaplaw, jan-tánine qattı batıw jaǵdayı.

3 sózli dizbek

MISAL 04

Qulaǵına altın sırǵa

Mánisi: Keleshekte esinde saqlaw ushın aytılǵan eskertiw, ǵamxorlıq keńes.

3 sózli dizbek

Keyingi: Jay hám qospa gáp túrindegi frazeologizmler →

Jay hám qospa gáp túrindegi birlikler

Gáplik forma frazeologizmdiń bir sóz mánisin bildiriwine hesh kedergi keltirmeydi.

Qurılıs túri	Turaqlı frazeologizm mısalları	Formalıq belgisi hám mánilik pútinligi
Jay gáp túri	• *Awzı pisiw* • *Sol-sol eken* • *Quwanıshında shek joq*	Bir predikativlik orayǵa iye. Formalıq jaqtan gápke uqsaǵanı menen, bir ǵana semantikalıq mánige (tájiriybe arttırıw, sheksiz quwanıw) teń keledi.
Qospa gáp túri	• *Jer jarılmadı, men kirmedim* • *Sen tiymeseń, men tiyme*	Formalıq jaqtan eki yamasa birneshe predikativ bólimnen turadı. Biraq barlıq bólimleri birlesip, bir ulıwma psixologiyalıq jaǵdaydı (qattı uyalıw) bildiredi.

Oqıtıwshıǵa metodikalıq kórsetpe: Taxtada formalıq qurılıs penen mánilik birliktiń ayırmashılıǵın eki baǵanaǵa ajıratıp jazıp kórsetiń.

Keyingi: Ámeliy baǵdarlı shınıǵıw — «Túrine jaylastır» →

Baǵdarlı shını — «Túrine jaylastır»

8 min jumıs + 4 min qorǵaw

Klastı úsh toparǵa bóliń: 1-topar: Sóz dizbegi · 2-topar: Jay gáp · 3-topar: Qospa gáp

1-TOPAR

Sóz dizbegi túri

- «Tilin tabıw»
- «Kók eshekke teris mingiziw»

2-TOPAR

Jay gáp túri

- «Artımda bala-shaǵam qalıp baratırǵan joq»
- «Há deseń, má dew»

3-TOPAR

Qospa gáp túri

- «Jer jarılmadı, men kirmedim»
- «Sen tiymeseń, men tiyme»

Bahalaw: Hár bir durıs jaylastırılǵan birlik ushın toparǵa **1 ball** beriledi. Maksimal baha — 6 ball.

Keyingi tema: Frazeologizmlerdiń leksikalıq quramı →

Frazeologizmlerdiń leksikalıq quramı

Komponent — frazeologizmdi qurawshı hár bir sóz.

1. Frazeologizm kem degende eki leksikalıq mánige iye sózden turadı.
2. Quramı eki yamasa birneshe komponentten ibarat bolıwı múmkin.
3. **Mısal:** «Jelkesine shińgirik shabıw» — 3 sózden.
4. **Mısal:** «Bir sıyırdan eki teri alıw» — 5 komponentten.

Leksikalıq sózler birlesip, bir turaqlı mánini quraydı

Komponentler sanın anıqlaw

Sanawda grammatikalıq qosımshalar bólek komponent dep esaplanbaydı — tek sózler sanaladı.

Komponent sanı	Frazeologizm	Leksikalıq mánisi
2 komponent	«Asıǵı alshı»	Isi oǵınan keliw, talabı kelisiw, jolı bolıw.
3 komponent	«Janı kózine kóriniw»	Qattı qorqıw, janına qáwip tóngenin seziw.
4 komponent	«Kózi tas tóbesine shıǵıw»	Sheksiz qorqıw, qattı hayran qalıw, seskeniw.
5 komponent	«Eki ayaǵın bir etikke tıǵıw»	Aytqanın zorlap júrgiziw, qıspaqqa alıp kóndiriw.
6 komponent	«Túp degen túkirik jerge túspeytuǵın suwıq»	Aytarlıqtay qattı, shilla suwıǵı, ayazlı kún.

⊗ **Qátege jol qoymań:** Qosımshalar (mısalı: *-qa/-ke*, *-da/-de*, seplik hám betlik jalǵawları) komponent sanına kirgizilmeydi!

Keyingi: Toparlıq izertlew hám bahalaw normaları →

Toparlıq izertlew — «Quramın ash»

Bahalaw: Maksimal 4 ball

Hár bir toparǵa 3 frazeologizm beriledi hám tórt basqısh boyınsha talap qoyıladı.

Toparlar ushın 4 basqıshlı wazıypa:

1. Berilgen 3 frazeologizmdi dápterge kóshirip jazıń.
2. Komponentler sanın anıqlań hám qurılıs túrin (sóz dizbegi, jay gáp, qospa gáp) atań.
3. Awıspalı mánisin bir tolıq gáp penen túsindirip beriń.
4. Birliklerdiń birin qatnasıqlı turmıslıq dialogta qollanıp kórsetiń.

Bahalaw norması (Rubrika):

Qurılısın durıs tabıw: 1 ball

Komponent sanın anıqlaw: 1 ball

Awıspalı mánisin ashıw: 1 ball

Dialogta durıs qollanıw: 1 ball

Ulıwma ball: **4 ball**

Sabaq juwmaǵı: Frazeologizmlerdiń qurılısı hám leksikalıq quramı bekkemlendi

Juwmaqlandı